

אוניברסיטת בר-אילן

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבו ע

פרשת שלח לך, תשס"ב
מספר 447מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

פרשת המרגלים

פרשתנו פותחת בתיאור אחת מן הפרשיות הקשות ביותר בתולדותיו של דור המדבר. בתחילת הפרשה עומד העם בשעריה של ארץ ישראל, ובכל רגע הוא צפוי להצטוות על כניסה לארץ והתנחלות בה בדרך של מלחמה ניסית. ברגע זה שלפני הכניסה לארץ, מצווה הקב"ה על משה רבנו לשלוח את שנים עשר נשיאי השבטים אל הארץ, על מנת שימסרו לעם ישראל דין וחשבון קצר על תכונותיה של הארץ המובטחת, ועל תכונותיהם ומצבם של תושביה. הפרשנים מתחבטים בחמש שאלות הנובעות מהמשך השתלשלותם של האירועים:

1. מדוע היה צורך לשלוח את המרגלים.
2. מה היה חטאם של המרגלים.
3. מה היה חטא העם.
4. האם היה זה חטא לפעול למען גאולה בדרך הטבע (שאלה זו מהווה נספח לשאלה 3).
5. מדוע חטאו המרגלים.

שיטה אחת בפתרון בעיות אלה היא שיטתם של השל"ה (הולנד, מאה ה"ט"ז) ושל החתם סופר (פולין, המאה הי"ט), הסבורים שמטרת שליחותם של המרגלים הייתה להראות לעם שניתן לכבוש את הארץ רק בדרך ניסית, ושהם אינם יכולים לסמוך על כוחם ועוצם ידם. החתם סופר סבור שעיקר חטאם של המרגלים היה בכך שסמכו על כוחם וצדקנותם ולא על הקב"ה, ובכך שכינו את הארץ 'אוכלת יושביה', והשל"ה סובר שחטאם היה בכך שרצו לעכב את ישראל במדבר. כמו כן מוסיף השל"ה שעבירה גוררת עבירה, ומתוך שהחלו המרגלים להגיד דברים בגנות הארץ, הם נמשכו אחר כבודם, ובלהט הוויכוח החלו גם להמציא שקרים, ולעשות דברים שבתחילה לא היו מעלים בדעתם לעשותם. חטא העם על פי שיטה זו היה בכך, שהם דרשו ממשה לשלוח מרגלים ולא סמכו על גאולה ניסית.¹

עפ"י השיטה הפרשנית השנייה נשלחו המרגלים כדי להרגיע את עם ישראל ולדווח להם על תכונותיה הטובות של ארץ ישראל. מכאן שחטאם היה בכך שהם חרגו ממסגרת התפקיד שהוטל עליהם, ולא הסתפקו במתן דיווחים, אלא גם הסיקו מסקנות מדיניות עבור העם ועבור משה, בהודיעם שלא ניתן לכבוש את הארץ. לדעת רש"י (צרפת, המאה הי"ב) ואברבנאל (ספרד, המאה ה"ט"ו) המתבססים על סוגיית התלמוד הבבלי,² חטא העם היה בעצם בקשתם לשלוח מרגלים (דב' א, כב). לדעת הרמב"ן (ספרד, המאה הי"ג) חטאו העם בכך שמאסו בארץ ובקב"ה, ולדעת הרש"ר הירש (אשכנז, המאה הי"ט) חטאו העם בכך שהפגינו קטנות אמונה.³

¹ הרב משה סופר, ספר תורת משה, חלק שני, גרוסמן, ניו יורק תש"ך (1960), דף כ"א, ב, ד"ה 'בעניין שילוח'; הרב ישעיה בן אברהם הורוביץ, של"ה על התורה, ירושלים תשנ"ג (1993), פרשת שלח לך, עמ' תנ"ה, ד"ה 'בעניין שלוח'.

² בבלי, סוטה לד, ע"ב; במדבר רבה, ט"ז, ז.

³ משה בן נחמן, פרוש הרמב"ן על התורה, מהדורת שעוועל, ירושלים תש"ך, כרך ב', בפירושו על אתר וכן ראה פירושו לפרק ג, כז. הרמב"ן גם מוסיף שהמרגלים חטאו בעיקר בכך שאמרו 'אפס כי עז, שמשמעותו היא שבלתי אפשרי להכנס לארץ; ראה גם: ספרי דבי רב, דב' כ"א, ד"ה 'ויטב בעיני הדבר'; מאיר לייבוש, אוצר הפרושים על תנ"ך מקראות גדולות, פרדס, ירושלים תשי"ז, דף תרכ"ח, (1968), פרק י"ג, א, ד"ה 'שלח לך'; הרב נפתלי צבי יהודה ברלין, ספר העמק דבר, אל המקורות, ירושלים תשי"ט (1959), בפירושו לפרק יג, כ; הרב שמשון רפאל הירש, פרוש ספר במדבר, ירושלים תשמ"ו (1986), בפירושו לפס' יח; שם, יג, א, ד"ה 'שלח לך'; דון יצחק אברבנאל, פירוש על התורה, ירושלים תשל"ט (1979), רש"י במד' יג, ב; רבי יוסף קארו, ספר

שיטה שלישית היא שיטתם של הרמב"ם (ספרד, המאה הי"ב), רבי יצחק בן עראמה (ספרד, המאה הט"ו) ושיטתו (איטליה, המאה הי"ט), הסבורים שהמרגלים נשלחו משום שהקב"ה ידע שעם ישראל אינו מוכן עדיין להיכנס לארץ, והוא זקוק לשהיה של ארבעים שנה במדבר סיני, לפני שיוכל לכבוש את הארץ. לדעת הרמב"ם העם היה חלש אופי וסבל ממנטליות של עבדות, ובשל כך לא היה יכול עדיין לכבוש את הארץ ולזכות בה בעצמאותו. שיטתו מסכימה שעם ישראל לא היה מוכן לכניסה לארץ, אלא שלטעמו היה זה משום שלעם היה צורך בארבעים שנים של גיבוש דתי. רבי יצחק בן עראמה קובע רק, שעוד בטרם נשלחו המרגלים ידע הקב"ה שהעם אינו מוכן לכניסה לארץ ואינו מסוגל לעמוד בניסיון.

שיטה זו אינה מכחישה את העובדה שכל המעורבים בפרשה חטאו, אלא שבעליה סבורים שבנסיבות הלאומיות הקיימות, החטא היה בבחינת אירוע צפוי מראש.⁴

בשלב זה נעבור לשאלת המניע של המרגלים לעשות את שעשו. המשך חכמה סבור שהמרגלים רצו למנוע מעם ישראל את הכניסה לארץ משום שכנשיאי העדה הם הכירו את חולשתו הרוחנית של העם וידעו שחולשה זו תמנע מהם את היכולת לנצח במערכה על הארץ.⁵

לעומת שיטה זו אומר ספר הזהר ובעקבותיו השל"ה והרב טייכטל, שהמרגלים חששו מהשינויים החברתיים שיבואו בעקבות הכניסה לארץ, ואשר יביאו בהכרח לחילופי אישים ותפקידים בהנהגה השבטית והלאומית. המרגלים חששו ששינויים אלה עלולים להביא גם להדחתם מהנהגה, ועל כן הם העדיפו להשאיר את המצב הקיים על כנו, ולשמור על תפקידיהם.⁶

נחמה ליבוביץ הציעה הסבר דומה, ולפיו העם והנהגתו הרגילים לחיי עבדות, חששו מן העצמאות והאחריות הצומחת מתוך עצמאות זו, ועל כן הם קלקלו את כניסתם לארץ.⁷

בפנינו אם כן שלש גישות עיקריות בקרב הפרשנים להבנת התנהגות העם בפרשיית המרגלים: בעלי הגישה האחת מסבירים שהעם האמין בכוחו בלבד, ולא סמך על כוחו הניסי של הקב"ה, ועל כן סירב להיכנס לארץ.

בעלי הגישה השנייה סבורים שהעם חשד בקב"ה ובהבטחותיו, וסבר שחייבת להיות בעיה כלשהי בארץ שאלה הובל.

בעלי הגישה השלישית סבורים שהעם סבל מתסביכים שונים שנבעו מן הרקע הקשה שלו, ועל כן היה לו צורך לפתור לעצמו את אותן הבעיות במשך תקופה ארוכה של חיי נדודים במדבר, לפני שיהיה מסוגל להתרכז בדברים אחרים. כאשר לחטא המרגלים, ראינו שקיימת תמימות דעים כמעט מוחלטת בקשר לכך שמניעים זרים ואישיים פעלו את פעולתם על הנשיאים, וגרמו להם לעשות את אותם המעשים שלא יעשו.

סבורני שטוב יהיה אם נאמץ עצות טובות אלה של רבותינו ואף נפנים את המסר הגלום בכל אחת משיטותיהם.

ג'פרי חיימוביץ, עו"ד
ירושלים

מגיד מישרים, וילנא תרל"ה (1875), פרשת שלח, ד"ה 'אבל ברירו', דף לח, א. רבי יוסף קארו מספר שנמסר לו מפי המלאך שהמרגלים נשלחו משום שלעם ישראל לא הייתה זכות להיכנס לארץ, ואולם אם היו נכספים להכנס למרות כוחם הרב של תושבי הארץ, היה בכך כדי להקנות להם את זכות הכניסה; רבי אליהו מזרחי, **חומש הרא"ם**, פתח תקוה תשנ"ב (1992), פרק יג, ב, עמ' קמ"ג; שם, עמ' קמ"ד, ד"ה 'ומה ששאל עוד', סבור שהעם חטא בכך שלא היה אמור באמת לשלוח מרגלים, אלא היה צריך לסמוך על הקב"ה, ועצם הסכמתו של הקב"ה לשלוח מרגלים הייתה מבחן שנכשל בו עם ישראל; יהודה ליווא בן בצלאל, **ספר גור אריה יהודה**, מכון ירושלים תשנ"ג (1993), פרק יג, א, עמ' קפו, ד"ה 'הקשה הרמב"ן'; שם, ד"ה 'והיה נמלך'; שם, עמ' קפז, ד"ה 'ומה שהקשה'.

⁴ רבי משה בן מיימון, **ספר מורה הנבוכים**, ירושלים תש"ך (1960), חלק שלישי, פרק ל"ב, דף מ"ו, ב'; רבי יצחק בן עראמה, **ספר עקידת יצחק**, ירושלים תשכ"א (1971), (צילום פרסברג תר"ט), חלק רביעי, שער שבעים ושבעה, דף מ"ח, ב', ד"ה 'ובמדרש'; רבי שלמה דוד לוצאטו, **פרוש על התורה**, פאדובה תרל"ה (1875), דף ל"ז, ב', ד"ה 'שלח לראשונים'.

⁵ הרב מאיר שמחה הכהן, **ספר משך חכמה**, ירושלים תרפ"ו (1936), פרק יג, ד"ה 'כי חזק ממנו', דף צ"ב.
⁶ ספר הזהר, קנ"ח א', ד"ה 'וישלח אותם משה'; ישעיה בן אברהם הורוביץ, **של"ה על התורה**, ירושלים תשנ"ג (1993), עמ' תנ"ה; הרב יששכר שלמה טייכטל, **אם הבנים שמחה**, מכון פרי הארץ תשמ"ג (1983), עמ' ל"ו, קס"ז, רל"ג.

⁷ נחמה ליבוביץ, **עיונים בספר במדבר**, ירושלים תשנ"ו (1996), עמ' 170, 175.